

'Terroristen en extremisten zijn niet gek'

Trouw

29 januari 2024 maandag

Copyright 2024 DPG Media B.V. All Rights Reserved

Section: Religie en Filosofie; Blz. 6, 7

Length: 1665 words

Byline: MARIJE VAN BEEK

Highlight: Al domineert radicalisering niet langer het nieuws, we zijn er nog lang niet vanaf, zegt godsdienstfilosoof Rik Peels. Met de nodige crises op komst zullen er de komende jaren nog heel wat mensen radicaliseren.

Body

Psychopathologiseren interview

Het was een zeldzaamheid dat een filosoof zo'n grote onderzoeksbeurs kreeg, nu bijna vijf jaar geleden. Rik Peels moest er het vastgelopen onderzoek naar radicalisering, fundamentalisme en extremisme mee openbreken. De hoogleraar godsdienstfilosofie kroop er de laatste jaren voor in het hoofd van jihadisten, rechts-extremisten, complotdenkers, radicale boeren, autonomen, en meer.

Deze week sprak Peels zijn oratie uit aan de Vrije Universiteit Amsterdam. En hij komt met een nieuw handzaam boek, *De extremist en de wetenschapper*. Hoe we radicalisering beter kunnen begrijpen. Wat er op het spel staat? "In zijn ergste vorm is radicalisering een bedreiging voor de veiligheid", zegt Peels. "Maar ook in voorstadia van radicalisering kunnen al democratische waarden ondermijnd worden."

Naar radicalisering wordt al jaren door tal van wetenschappers onderzoek gedaan. Door psychologen, criminologen, antropologen, sociologen, historici, en enkele theologen en religiewetenschappers. Hoe was men precies vastgelopen?

"Tot de jaren negentig was het extremisme-onderzoek een klein vakgebiedje, gedomineerd door psychologen en sociologen. Maar in de jaren na 9/11 kwamen er bakken geld vrij om te zoeken naar verklaringen voor islamitische radicalisering. Dat liep in verschillende richtingen uiteen.

"Toen het onderzoek nog in de kinderschoenen stond trokken sommigen al snel de conclusie: het probleem zit hem in de islam. Totdat bleek dat er ook extremisten zijn die vlak voor hun vertrek nog even snel een exemplaar van *Islam voor Dummies* kopen. En er waren meer aanwijzingen dat jonge mannen die zich aansloten bij terreurbewegingen soms amper iets van de islam afwisten.

"Dus kon het nooit zo'n belangrijke factor zijn geweest, was een volgende conclusie van onderzoekers. Onder hen waren er die verklaringen voor radicalisering vooral zochten in armoede en sociale isolatie. Moslims hadden minder

'Terroristen en extremisten zijn niet gek'

te verliezen, was het idee, en zaten vol frustraties over hun achtergestelde positie. Toonaangevende onderzoekers zeiden toen letterlijk dat ideologie geen rol speelde en sommigen zeggen het vandaag de dag nog.

"Intussen zijn enkele wetenschappers daar weer van teruggekomen, zij hebben wel oog voor religie en ideologie als deel van de verklaring. En langzaamaan krijgen theologen en religiewetenschappers een stem in dit debat, net als filosofen. Al ben ik nog steeds een van de weinigen."

Sommige onderzoekers willen helemaal van de term radicalisering af. Vanwege de misverstanden waarmee de term omgeven is, en de angst voor en stigmatisering van moslims die ermee samenhangen. U pleit ervoor om de term toch maar te handhaven.

"Ja, want we hebben eigenlijk geen beter alternatief. Bovendien, de term wordt toch volop gebruikt in de samenleving, daar komen we niet zomaar meer vanaf. Dan kun je er maar beter een zo helder, zo goed mogelijke definitie van formuleren.

"Maar op de gevaren van de term moeten we heel scherp zijn, want het woord radicalisering draagt het risico in zich dat je een hele doelgroep stigmatiseert. De bekende criminologe Alison Liebling werkte als onderzoeker in een gevangenis, waar een groepje mannen de Koran ging lezen. Acuut was daar de verdenking van radicalisering. Terwijl, wie iets van de islam weet, weet ook dat het een totaal normale praktijk is van honderden miljoenen mensen op aarde dat ze soms de Koran lezen. Dat heeft helemaal geen fluit met radicalisering te maken.

"Ook in Nederland heeft dit soort verwarring rond radicalisering ertoe geleid dat bepaalde groepen heel nauwlettend in de gaten gehouden werden. Zo heeft de overheid de privacy van moslims geschonden, en is de overheid soms te ver gegaan in het volgen van bepaalde politici.

"Er wordt weleens gezegd: meer mensen zijn omgekomen door contraterrorisme dan andersom. Als je je bedenkt hoeveel slachtoffers de oorlogen in Irak en Afghanistan hebben gekost, en nu weer in Gaza, is dat niet zo'n gekke gedachte."

Waarom is hier een filosoof nodig?

"Dan moet ik eerst meer zeggen over radicalisering, waar intussen best een goed werkbare definitie van bestaat. Namelijk: radicalisering is een proces in de tijd - het kan langzaam gaan of in een dag gebeuren, bijvoorbeeld door een visioen of openbaring. Het is altijd iemand die radicaliseert, of iets, een groep, of een overheid als instituut. Neem de Russische regering, die is een voorbeeld van een geradicaliseerd instituut. En wat is dan het eindstadium van het proces? Er zijn een paar belangrijke opties: fundamentalisme, extremisme, terrorisme, fanatisme en radicaal complotdenken.

"We maken ook onderscheid tussen drie verschillende manieren waarop het proces zich kan voltrekken. Je kunt cognitief radicaliseren, dus dat je steeds extremere opvattingen krijgt. Je gedrag kan radicaliseren: van niet meer meedoen met verkiezingen, tot twijfel zaaien over verkiezingen, tot het actief voorkomen van verkiezingen. Tot slot kun je ook emotioneel of affectief radicaliseren. Zoals wanneer je zegt: ik voel onbehagen, irritatie, frustratie, haat, wraakzucht bij deze overheid. Zulke gevoelens kun je hebben en er niets mee doen. Dat komt - gelukkig maar - heel veel voor.

"Als je goed kijkt kun je de filosofische vaktermen herkennen die achter deze definitie van radicalisering: het gaat over subjecten, temporele processen, sociale entiteiten. Categoriseren, dat is wat wij als filosofen leren te doen."

Wat maakt van radicalisering zo'n ingewikkeld begrip dat gemakkelijk tot misverstanden leidt?

'Terroristen en extremisten zijn niet gek'

"Een van de verwarrende dingen is dat de woorden 'radicaal' en 'radicalisering' erg op elkaar lijken, maar echt iets anders zijn. Het verschil zit hem erin dat het laatste dus een proces is, waarbij iemand zich beweegt op een schaal van gematigd naar extreem. Wanneer wordt het dan radicalisering? Dat blijft moeilijk te zeggen.

"Activisten als Martin Luther King en Nelson Mandela waren zeker radicaal. Maar weinig mensen zouden hen geradicaliseerd noemen. Maar waarom dan precies niet? Heeft dit verschil wellicht ook te maken met hun zaak, die gerechtvaardigd was?"

Er waren destijds toch ook mensen die King en Mandela als halve terroristen zagen?

"Ja, dat klopt. De term 'radicalisering' suggereert een slechte, schadelijke ontwikkeling. Het is een normatieve term, en dan kom je al snel in politiek vaarwater. Daarom heb je er ook ethiek bij nodig, wat opnieuw impliceert dat meer filosofen en theologen zich moeten bezighouden met de bestudering van radicalisering."

U verwacht dat radicalisering een groot probleem blijft in de toekomst. Waarom?

"Uit onderzoek blijkt dat radicalisering toeneemt in tijden van crisis. De corona- crisis liet dat goed zien: in Nederland is radicaal complotdenken bijvoorbeeld sterk gegroeid. Als mensen het gevoel hebben dat hun onrecht wordt aangedaan, ligt radicalisering op de loer. En in die onzekere tijd verloren mensen controle over grote delen van hun leven, door allerlei beperkingen die de overheid oplegde. Grote overkoepelende complottheorieën bieden mensen houvast, geven het gevoel van controle weer terug.

"De crises zullen naar alle waarschijnlijkheid toenemen. Wie naar de klimaatcrisis kijkt, kan de radicalisering ook zien aankomen. Door voedselschaarste zal migratie toenemen, wat felle reacties kan oproepen. De overheid moet daarbij reageren op de klimaatschade. Aan boeren worden dan beperkingen opgelegd. Zodra hun speelruimte ingeperkt wordt, voelt een deel van de boeren zich niet gehoord. Zij kunnen boos en gefrustreerd raken, en een klein deel kan radicaliseren. Daar hebben we al het een en ander van gezien: boeren die met een trekker op het provinciehuis inreden, de minister bedreigden en asbest dumpden op de snelweg."

Heeft u ook al een idee over hoe we ons hier als samenleving tegen kunnen weren?

"We moeten in elk geval niet zoveel psychopathologiseren. Over terroristen, extremisten, mensen die dat soort kwaad in de zin hebben, bestaat een hele sterke neiging om te zeggen: ze zijn gewoon gek. Dat hoorde je ook toen Poetin met zijn leger Oekraïne binnenviel. Het probleem is dat hij niet gek is, hij heeft nagedacht en is tot problematische, radicale opvattingen gekomen. Maar hij handelt strategisch, logisch - en dat zou je zomaar uit het oog kunnen verliezen als je hem voor gek verslijt.

"Het komt natuurlijk weleens voor dat iemand die geradicaliseerd is ook psychopathologische problemen heeft. Maar de meeste mensen met radicale opvattingen of gedrag dat ondermijnend is voor de democratie, zijn niet zo heel anders dan jij en ik. Dat vinden we ingewikkeld, ongemakkelijk, dan komt het wel heel dichtbij. Als iemand gek is, dan is het als het ware opgelost, verklaard: gekke mensen doen nu eenmaal gekke dingen. Dan hebben we er een zekere mate van controle over, dan zit het in een hoekje en kunnen we het een beetje managen. 'Zet het maar in een traject dan komt het wel goed'."

Dus we onderschatten snel de rol van ideologie?

"Ja, dat de radicale islam, of rechts-extremisme voor sommige mensen ook een goede optie kan zijn, vinden we heel moeilijk te begrijpen. Dat betekent dat mensen om ons heen ook zouden kunnen radicaliseren, of sterker nog: wij zelf ook.

"Begin jaren zestig schreef Hannah Arendt over het Eichmannproces al over dit gegeven, de banaliteit van het kwaad. Ze zag dat Adolf Eichmann eigenlijk een doodgewone, middelmatige man was, die elke dag met zijn

'Terroristen en extremisten zijn niet gek'

koffertje op dezelfde tijd naar zijn werk ging. Geen beest, geen psychopaat. Dan schrikken we enorm, dan kan in zekere zin iedereen meewerken aan de genocide op zes miljoen mensen.

"Dus eigenlijk had de filosofie zestig jaar geleden al door dat er niet per se gekte achter kwaad zit. De les die hieruit volgt is: we moeten de mensen met schadelijke ideeën serieus nemen, naar hen luisteren. Alleen zo bescherm je de democratie en kun je met elkaar een samenleving blijven vormen."

Rik Peels, De extremist en de wetenschapper. Hoe we radicalisering beter kunnen begrijpen. Uitgeverij Balans, €â€%15

Bekijk de oorspronkelijke pagina: [pagina 6](#), [pagina 7](#)

Graphic

Rik Peels: 'Ook in Nederland heeft verwarring rond radicalisering ertoe geleid dat bepaalde groepen heel nauwlettend in de gaten gehouden werden'.

Load-Date: January 28, 2024

End of Document